

Веронаука у Хрватској – Првих дванаест година

Извођење веронауке у државним школама у Хрватској отпочело је 1991. године, али је тек наредне године добило потврду у упутствима Хрватске бискупске конференције (ХБК) и уредбама Министарства просвете. Увођењем веронауке новоизабране власти у Хрватској (Хрватска демократска заједница) искористиле су законску празнину насталу након што су закони бивше Југославије одбачени, а нови још нису били изгласани. Најозбиљнија недоумица које се наметнула овом одлуком било је питање модела односно статуса верског образовања. Настојање да ученици добију прилику и упознају, чувају и развијају свој религиозни, национални и културни идентитет могло се решити увођењем засебног предмета религиозна култура или уграђивањем религијске димензије у програме већ постојећих предмета, али је превагнуо став који је тражио увођење конфесионалне веронауке.¹ Што се тиче њеног статуса у настави чак су и многи заговорници верске наставе из саме цркве сматрали да је боље да она има факултативни статус и упозоравали на драматичан недостатак кадрова за њено извођење. Постојале су иницијативе за увођењем посебног професионалног алтернативног предмета који би по циљевима и садржајима био пандан самој верској настави.² У пракси се међутим остварила углавном само веронаука Католичке цркве, коју не похађају само она деца чији их родитељи писмено од тога ослободе.

Поларизација, која је настала увођењем веронауке, обиловала је неаргументованим ставовима, а читав приступ је теолог Иван Грубишић окарактерисао као “ми не знамо шта хоћемо, али што хоћемо то хоћемо одмах.”³ Анализирајући разлоге увођења веронауке Грубишић наглашава да је у Хрватској веронаука уведена да би се што пре изашло из друштвене кризе, али упозорава да су узроци те кризе многобројни и то не само у политичкој репресији и идејном једноумљу претходног система већ и у бројним и дубоким променама у друштвено-економској сфери живота. Грубишић сматра да је замена теза да ће повлашћена Црква бити аутентичнија од прогоњене и успешнија од трпеће јер Црква је “била изгубила службену улогу и утицај, избачена из институција система и школе, али није престала да постоји, ради, трпи, моли, сведочи али и греши и у читавој историји се то сматра њеним најсветлијим страницама.”⁴ Грубишић такође износи и сумњу да ће се постићи значајан, ако не и пресудан помак у друштву, а посебно међу младима увођењем веронауке у школе указујући на дискутабилна ускуства одређених земаља западне Европе где постоји школска веронаука те да не би било добро да њихова прошлост постане хрватска садашњост па и будућност.

Фокус овог и других полемичких написа је о потреби разликовања религијске од религиозне културе, односно разликовања религијске културе познавања религијског и религиозне културе живљења религијског. У садржај религијске културе улазе религијски садржаји, религијске моралне норме, обреди, институције као и религијски мотиви у књижевности и уметности, док је религиозна култура живљења, понашања и вредновања и може претпостављати религијску културу и познавање религијског али и не мора, већ се темељи на Божјем ауторитету и стиче се животом и преноси искуством и сведочењем. Прво је неопходно у настави, али наметање религиозне културе понашања, веровања и вредновања, по овим тумачењима, је чин против слободног човековог опредељивања и Божјег утицаја.

Критичари усвојеног модела конфесионалне веронауке у Хрватској су оспоравали и аргумент погубности претходне праксе комунистичког једноумља аргументом да су процеси секуларизације и дехристијанизације знатно присутнији у западним друштвима демократског плурализма, верских слобода и постојања веронауке у школама. И најактивнији католички публициста Живко Кустић је упозоравао и да у европским земљама упркос дугој традицији конфесионалне веронауке секуларизација незаустављиво продира у школе и друштво те нема основа за став да ће у Хрватској након увођења веронауке бити другачије.⁵ Кустић је на самом почетку увођења веронауке тврдио да уколико се изабира конфесионални модел, онда то претпоставља и очекивање да ће млади људи који похађају ову наставу у школама интензивније учествовати у верском искуству и животу једне верске заједнице. Уколико се то не догоди, сматрао је Кустић, као што је случај у готово свим земљама које примењују конфесионални модел, онда се ради о озбиљном промашају

¹ Стипе Нимац, “Педагошки помаци и мјесто вјеронаука у новом саставу основног и средњег школства у Републици Хрватској” у *Вјеронаук у духовној обнови Републике Хрватске* (Сплит: Пасторална књижница, 1992).

² Марко Прањић, *Средњошколски вјеронаук у Републици Хрватској* (Загреб: Катехетски салезијански центар, 1994), стр. 13-15, 19, 24.

³ Иван Грубишић, “Вјеронаук у одгојно-образовном процесу – да или не?” у *Црква у свијету* (Сплит), (1991) 26/1 (109), стр. 78.

⁴ Ибид.

⁵ Живко Кустић, “Вјероучитељ и нова евангелизација” у *Катехеза*, 16 (1994), стр. 111-121, овде 112.

јер у Хрватској постоји дуга традиција жупске веронауке која може бити угрожена увођењем овог предмета у школе.⁶

Као један од одлучујућих разлога за одабир конфесионалног модела и од стране државе и Католичке цркве ипак је превагнуо циљ који јој је наметнут, а који је најчешће дефинисан као “духовна обнова Хрватске”. У том смислу аконфесионални модел религијске културе био би тек један од општих предмета док се пред конфесионалну веронауку по њеним заговорницима поред савладавања градива за циљ поставило и “свјесније схваћање школског рада и одгоја, одговорније прихватање радне дисциплине и дужности, поштивање властитих обвеза, те у том духу цјелокупни процес мијењања досадашњег стања и морално-религиозни препород цијелог друштва.”⁷ Веронауци се ставило у задатак да исправља криве дрине идеолошког самовлашћа протеклих четрдесет година односно директно учествује у нечем што је прокламовано још и као “заједничка преобразба,” “национални препород”, или “повијесна ренесанса.”⁸ Тежило се стварању сензибилитета ученика за религиозну димензију човека, као ону која прожима и надилази све остале димензије односно упознавање, али не само спознајно већ и доживљајно усвајање вере у свим њеним битним димензијама. Уз то верска настава би морала, како је наглашавао Кустић, да уважава да је поред личног обраћења хришћанство код Хрвата и “ознака националног и племенског идентитета” и истиче “јединственост Католичке цркве у хрватском народу, (о)и саму јединственост хрватског народа и хрватске културе.”⁹ Католичка црква у Хрвата је то по Кустићу најбоље показала слављењем “Тринаест стољећа кршћанства у Хрвата” великом деветницом 1975-1984, када је најизравније утврђивала хрватски национални понос, који је особито у то доба био важан за очување народног јединства, свијести и наде.¹⁰ Овако уопштено постављени високи, свеобухватни и дугорочни циљеви представљали су највећи проблем управо вероучитељима који тешко да могу да их рашчлане и конкретизују на адекватним садржајима и активностима.

Одбацујући предлоге да се уведе аконфесионална религијска култура или религиологија пошло се за примерима Немачке и Аустрије пре свега услед става Цркве “да човек прво припада једној обитељи, а потом једном селу или већем граду те да је само преко своје културе и окружења могућа спознаја и другог и другачијег.”¹¹ Сходно овом тумачењу хришћанство се реализује само преко одређених култура и представља посредовање одређених вредности и стила живота. Став Католичког црквеног врха је да као што увек постоји један одређени матерњи језик, а не неки општи свејезик тако је и конфесионални однос према Богу очит у оваквом моделу верске наставе израз управо конкретности и културне специфичности. Позивало се и на право родитеља да одлучују о васпитању своје деце мада сем појединачних истраживања родитељи нису имали прилику да изнесу свој став. Чињеница да су се становници Хрватске у огромној већини изјаснили као верници односно припадници одређених верских заједница на попису становништва узимана је као доказ њихове одређености за модел конфесионалне веронауке.¹² На критике је одговарано да би усвојени модел конфесионалне веронауке као изборног предмета требало проверити (теоријски и практично) током дружег временског периода (5-10 година) и тек након тога, уколико се покажу оправдани разлози постојећи модел заменити неким за хрватске прилике прикладнијим моделом. Данас, када је тај период прошао, ова тема је нестала из јавне расправе иако није изгубила на значају. Њом се лаичка јавност готово уопште не бави што је представљало и основну тешкоћу у састављању овог прегледа јер сам био упућен на литературу готово искључиво црквене провенијенције, интервјуе учесника у процесу наставе и сопствене обсервације.

Други разлог због којег се одустало од надконфесионалне верске наставе био је недостатак кадрова и инфраструктуре за обуку таквих стручњака. Мада је овај аргумент оправдан у протеклих дванаест година ништа се није учинило да се ситуација измени, односно да се створе претпоставке за образовање ових кадрова. Изборним статусом веронауке у коме родитељи врше избор у случају деце основношколског узраста и сами ученици у средњим школама коначно није утврђена могућност алтернативног предмета за ученике који се не одреде за верску наставу. За средњошколце је предвиђена настава етике која би садржавала и изучавање великих религија света, али је развијање плана и програма као и осталих практичних елемената наставе овог предмета текло споро и још није у потпуности дефинисано.

⁶ Живко Кустић, “Три раздобља на подручју Цркве хрватског језика у 20. стољећу” у *Вјеронаук у духовној обнови Републике Хрватске*, ибид, стр. 18.

⁷ Драго Шимунца, “Социо-антополошки аспекти вјеронаучне наставе” у *Вјеронаук у духовној обнови Републике Хрватске*, ибид, стр. 59.

⁸ Ибид, стр. 61.

⁹ Кустић, “Вјероучитељ и нова евангелизација”, стр.112.

¹⁰ Ибид, стр.119. За критички приказ прославе Велике деветнице или Новене упореди Vjekoslav Perica, *Balkan Idols. Religion and Nationalism in Yugoslav States* (Oxford: Oxford University Press, 2002), стр. 56-73.

¹¹ Професор (Католичког) Теолошког факултета Јуре Зечевић, интервју 29.5.2003.

¹² Јосип Баричевић, “Актуална питања наставе вјеронаука у основној школи” у *Живот и школа*, 2/1992, стр. 195.

Са друге стране, непосредно по одлуци о увођењу конфесионалног верског образовања ХБК је одобрила планове и програме као и уџбенике за основну школу а започета је израда уџбеника за средњу школу. Успостављене су комисије и одбори за координацију различитих димензија новог школског предмета, установе за школовање и дошколовање вероучитеља, предвиђене мере припреме за ученике и родитеље у избору, итд.¹³ За разлику од Српске православне цркве и Исламске верске заједнице, Католичка црква у бившој Југославији из разлога историјске, институционалне и теолошке природе прилично масовно и успешно организовала је веронауку у жупама током читавих четрдесет и пет година колико је тај предмет био непожељан у државним школама те је била релативно припремљенија за увођење веронауке у школе. Живко Кустих тврди да је управо “из редова послеријатног жупног вјеронаука великим дијелом израстао нараштај слободних духова – макар неки од њих и не сачували особну вјеру – који су на својим леђима изнијели борбу против комунистичког једноумља и увели народ у ново демократско раздобље.”¹⁴ Мада за ову тврдњу нема доказа, бројни други статистички подаци сведочили су о врло масовном одзиву на “жупски вјеронаук” Католичке цркве, поготову на територији Хрватске. Поред традиције и Црква је поклањала значајну пажњу овом сегменту своје мисије. Од 1979 се издаје стручни часопис Катехеза који највише простора поклања управо формирању и профили катехиста.¹⁵ Основан је и Катехетски салезијански центар који издаје бројне приручнике за наставнике, аудиовизуелна помагала као и стручне анализе спровођења веронауке у пракси.

Велику практичну улогу у увођењу веронауке у школе играо је новоосновани Национални катехетски уред (НКУ) који координира све активности везане за школску веронауку, а пре свега стручно усавршавање вероучитеља на бројним стручним скуповима. НКУ такође добија и чува досијеа вероучитеља која прослеђује Министарству просвете, установљава и рангира вероучитеље. Од 1998, НКУ као своје службено гласило издаје Катехетски гласник који поред званичног дела у коме објављује све документе који уређују верску наставу доноси и низ текстова од практичног значаја, од модела припреме за час па до односа вероучитеља према штрајку у школи.

С почетка је постојао озбиљан кадровски проблем односно недостатак вероучитеља чији степен образовања задовољава законске критеријуме. Вероучитељи су образовани такозваним црсах викенд курсевима. Две године од увођења веронауке као изборног предмета вероучитељи су били дужни да изврше нострификацију односно еквиваленцију својих диплома како би се примања могла обрачунавати према прописаној стручној спреми за то радно место. Кадровски проблем још увек постоји у руралним срединама али су учињени значајни помаци, пре свега образовањем нових генерација катехета које је финансирала држава. Број уписаних студената на теолошким школама непрестано је растао и пре увођења веронауке да би школске 1990-1991 достигао број од 2085 уписаних.¹⁶ За десетак година се овим масовним уписом и школовањем попунила потреба за катехетским кадром да би се недавно професор Јосип Балобан декан Католичког богословног факултета Свеучилишта у Загребу јавно запитао шта ће бити дипломираним теолозима када се попуне сва радна мјеста у школама. Теолошки факултет у Загребу примљен је у друштво универзитета 1996. године, те заједно са подручним одељењима у Ђакову и Ријеци као и новоотвореним факултетом у Сплиту и одељењем у Макаранској образује вероучитеље у оквиру државног система високог образовања. Правно уређење и дипломе ових факултета у потпуности је изједначено са другим високообразовним установама у Хрватској. Поред ових Црква оснива и нове институције, које уз претходни договор са државним властима имају право јавности и за које држава осигурава новчана средства. При Министарству просвете односно Заводу за унапређивање школства постављени су саветници за веронауку.

Катехетски смер на теолошким факултетима карактерише посебан програм са циљем оспособљавања за школску веронауку. Поред педагошко-дидактичких садржаја и упознавања са методиком наставе, будући вероучитељи похађају и екуменску теологију која им представља учења других цркава. Посебна пажња се посвећује дидактичкој структури часа па се вероучитељи обучавају у припреми за одржавање часа, различитим облицима рада, типовима часа и примени различитих наставних средстава и помагала. За разлику од почетног периода када су предавачи били углавном жупници и часне сестре који су имали искључиво искуство из жупе данас већину наставника чине лаици са одговарајућим теолошким образовањем. Приметан је и тренд феминизације теолошких студија, а последично и катехетске професије. Сада жене лаици чине нешто преко 50% студената на католичким теолошким школама.

¹³ “Порука хрватских бискупа о вјерском одгоју у школи и жупној заједници” АКСА, бр. 24/1991, Прилог, стр. 19-21.

¹⁴ Живко Кустих, “Три раздобља вјеронаука”, стр. 12.

¹⁵ Анте Мрвеш. “Формирање катехиста за катехезу модерног времена” у *Катехеза*, 17 (1995)2, стр. 140-151, Руди Палош, “Вјероучитељ и његова улога у Хрватској данас” у *Катехеза*, 16(1994)2, стр. 94-110.

¹⁶ Звонимир Деспот, “Половица студената теологије су жене” у *Вечерњи лист*, 4.2.2002.

Након дванаест година верска настава је завидно интегрисана у школски систем. Вероучитељи су углавном запослени на неодређено време и обнашају и све друге школске функције и обавезе, као што је рецимо разредног старешине. Настава веронауке изводи се, у правилу, два наставна сата седмично. Уколико се родитељ или ђаци једном одлуче за верску наставу онда се не питају сваке године, али могу да траже да више не похађају попуњавањем специјалног захтева.¹⁷ Организацијско-техничка питања која су утицала на маргинализацију предмета су у међувремену решена (распоред, простор, процедура опредељивања). Настава се изводи у оквиру распореда, али може изузетно и другим даном или и у друго прикладно време, па чак и у просторијама верских заједница. Школа набавља све потребне материјале и не прави дискриминацију у распореду. Верска настава финансира се из републичких фондова основног и средњег школства и вероучитељи су изједначени по питању радних обавеза и примања са другим наставницима.

Мада веронаука у Хрватској више не изазива позор јавности одређена решења наилазила су на критике, које су се интензивирале након потписивања државног уговора са Светом Столицом и ХБК којим су многи аспекти верске науке утемељени односно претходна решења допуњена и проширена на предшколске установе. Овим као и уговорима склопљеним са неким другим црквама задржава се аутономија црква и одвојеност цркве и државе која не регулише непосредно црквене ствари већ искључиво у договору/уговору са дотичном црквом. Верска настава је готово у потпуности препуштена црквама. Тако на пример, ХБК преко Већа за катехизацију и Национално катехетског уреда у потпуности уређује сва питања везана за верску наставу, издаје план и програм католичке веронауке за основне и средње школе, утврђује садржај, циљеве и задатке, дидактичка упутства и литературу. Помак је учињен интеграцијом теолошких факултета у државни високошколски систем, али се чини да се ради пре о формално-правном решењу. Дијецезални катехетски уред преко институције мисио каноника има искључиво право одређивања вероучитеља односно мандата за предавање па се у школама жале што немају никакво право утицаја. Ситуација се делимично побољшала тиме што се сада уместо једногодишњих или петогодишњих уговора са вероучитељима потписују на неодређено време чиме се помаже континуитет у настави. По закону, директор и педагог школе надлежни су да надгледају одржавање наставе. Међутим, надзорна права директора и педагога су само формална у случају грубих повреда дисциплине, неоправданог одсуствовања и слично. У пракси надзор се готово никако не врши.

Уговори са Светом Столицом и ХБК предвиђају и слављење верских светковина и обављање свештених радњи у школским просторијама уз сагласност школске управе. Молитва није обавезна и вероучитељ има слободу да одлучи да ли и кад да се моли са ђацима. У почетку су вероучитељи жупници водили евиденцију и о присуствовању мисном слављу које је за децу школског узраста обавезно. Ово је превазиђено када су жупнике заменили вероучитељи-световњаци који немају чврсте контакте са децом али и препорукама НКУ које инсистирају само на евиденцији жупске катехезе као припреме за причест и кризму. У неким школама су у учионицама истакнути верски симболи, али ово досад није било предмет расправе. По уговорима сва нерешена питања препуштена су специјалној комисији коју сачињава једнак број чланова које именује Влада Хрватске и ХБК.¹⁸

Катехетско вијеће ХБК има потпуну ингеренцију и у избору и припреми уџбеника с тим да је држава дужна да сноси трошкове издавања. Изабрани приручници и уџбеници за веронауку рађени су по страним моделима. Ова одлука наилазила је на критику због занемаривања националних традиција, али и на одобравање због високог дидактичког и педагошког нивоа који страни пре свега немачки и италијански уџбеници имају.¹⁹ Садржаји који доносе ти уџбеници од стране Цркве описују се као католички, дијалогски и екуменски пратећи модел превентивног одгоја са циљем да ученик сам гради свој идентитет и непрестано поставља питања. Неподјелена су мишљења да су уџбеници прилагођени узрасту и да су у том смислу бројни контакти са иностранством и преузимање страних искустава уродили плодом.²⁰ Обрађују се и савремене теме и проблеми младих и то такозваним концентричним приступом односно понављањем и проширивањем градива из године у годину. Представници Католичке цркве управо истичу као аргумент да су њихови уџбеници изузетно модерни и објективни па нема потребе за неким научним, ванконфесионалним приступом. У јавности је највећи проблем изазивало кашњење уџбеника који за неке разреде још нису готови. Надлежни у Цркви су пак указивали да добар уџбеник не може бити дело неког макар и најспособнијег појединца, већ да се инсистира на квалитету, савремености, корелацији градива. Преовладало је мишљење да је боље сачекати и наставу изводити уз план и програм и постојећа упутства и литературу

¹⁷ Министарство просвјете, културе и шпорта Републике Хрватске, “Упуте о настави школског вјеронаука у основној и средњој школи у Републици Хрватској у шк. Год. 1992-1003.” *Гласник Министарства просвјете, културе и шпорта Републике Хрватске*, бр. 6/1992.

¹⁸ “Уговор о католичком вјеронауку у јавним школама и вјерском одгоју у јавним предшколским установама” објављен уз “Уговор са Светом Столицом” у *Катехетски гласник*, 1/1999.

¹⁹ Кустић “Три раздобља”, ибид., стр. 16.

²⁰ Anna Gruenefeld, католички теолог, интервју 27.5.2003.

него брзоплето усвајати неодговарајуће уџбенике. Сада се појављују и нови средњешколски уџбеници који не примењују концентрични приступ већ у свакој години обрађују нове теме као што су црква, сакраменти (свете тајне), свето писмо, итд.

Премда су припрема и избор уџбеника транспарентни а њихови узорци гарантују дијалошки и екуменски приступ независна анализа никад није подузета нити је проучавана њихова примена у настави. По плану и програму вероучитељи имају и слободу креирања неких наставних јединица. У Годишњем плану одгојно-образовног рада из вјеронаука објављеном у 1995. године, поред наставних јединица верског садржаја предвиђене су и посете рањеним хрватским бранитељима, гробљу погинулих бранитеља на Мирогоју, Олтару домовине на Медведграду, хрватском националном светишту у Марији Бистрици, али и ходочашће у Међугорје.²¹ Планом није утврђена подука приликом ових посета већ је препуштена вероучитељима мада већ сам избор предложених места за дечје посете показује да веронаука Католичке цркве у Хрватској поред верске има и национал(истичку)ну димензију. Интересантна је дискрепанца у мишљењима директора школа који у недостатку других истраживања представљају лаичку јавност и самих вероучитеља о садржају верске наставе. Док равнатељи сматрају да њу треба да сачињавају садржаји из религијске културе, промишљање односа вере и науке као и они екуменске природе вероучитељи сматрају да је најважнија верничка припрема.²² Велике разлике су уочене и у по питању самог статуса предмета јер се велики број директора определио за факултативни статус, док вероучитељи инсистирају на обавезности.

Ђаци се из веронауке оцењују нумерички и планом је предвиђено да се оцена формира након утиска из четири аспекта ученикових активности, а то су знање, залагање, креативно изражавање и култура међусобног комуницирања.²³ Мишљења о оваквом виду оцењивања су подељена и често је истицано да је са педагошког али и теолошког аспекта описно оцењивање много адекватније. Ипак превагнуо је став да се и у овом сегменту веронаука изједначи са осталим предметима и на тај начин у потпуности интегрише и озбиљно доживљава од јавности.

Број родитеља који опредељују своју децу за веронауку у Хрватској нарастао је од 50% од укупног броја, односно 65% код Католика у првој години, до између 80 и 90% последњих година. Веронауку у основним школама похађа готово 90% деце. Но и поред овако великог одазива проблем представља чињеница да за преосталих десетак посто деце није организован никакав адекватни алтернативни педагошки садржај. За ученике који се не одлуче за веронауку предвиђен је боравак у одговарајућој школској просторији уз надзор просветног радника школе, рад у библиотеци, рачунарској сали или на неком школском пројекту.²⁴ Напредак је да су сада ова деца збринута док су у почетку била препуштена сама себи. У средњим школама где веронауку бира знатно мање односно око 60 % ђака за остатак је предвиђена настава етике која још није заживела у многим школама. У међувремену програм и план етике доживео је промене које угрожавају њен карактер као алтернативног предмета веронауци. Наиме, првобитно су у другом разреду средње школе по плану и програму на етици обрађивана учења свих великих светских религија и уместо проширења тих садржаја она су последњим изменама избачена.

Са етичке тачке гледиште најозбиљнији нерешен проблем представља питање деце мањинских верских заједница. Најмањи број ученика за које се може организовати настава веронауке је седам, или мање уз посебно одобрење Министарства просвете. Што се тиче формулара на њима је могуће одређивање и за друге конфесије и религије. Другим верским заједницама обезбеђено је и право на накнаду из буџета Министарства просвете за организовање верске наставе. Ова наизглед либерална решења не наилазе на одговарајућу примену у пракси те се верска настава за припаднике мањинских верских заједница готово и не изводи. Симптоматично је да су и Српска православна црква (СПЦ) и Исламска заједница као и бројне протестантске цркве изабрале да веронауку организују у црквама и да не “улазе” у школе. Изузетак су подручја која Срби насељавају у већем броју као у Источној Славонији. У Осјечко-барањској и Вуковарско-сремској жупанији које су мирно реинтегрисане у Хрватску Ердутским споразумом српска заједница ужива посебна права. У овом подручју око 4000 деце у 19 основних и 8 средњих школа похађа верску наставу у

²¹ Мирјам Куштреба, “Годишњи план (распоред) одгојно-образовног рада из вјеронаука” у *Катехеза*, 17 (1995)4, стр. 306-312.

²² “Резултати истраживања међу средњошколским равнатељима и вјероучитељима града Загреба и околице” Комисије за катехетски план и програм Катехетског вијећа Бискупске конференције објављени у Прањић, *Средњошколски вјеронаук*, стр. 116-126, овде 122.

²³ Ради превазилажења једносмерности бројчаног вредновања верска настава предлаже оцењивање знања (усвојеност програмских садржаја), креативног изражавања (усмено, писмено, ликовно, сценско, музичко), залагања (мотивираност, марљивост) и културе међусобног комуницирања. Види Јосип Баричевић, “Актуална питања наставе вјеронаука у основној школи” у *Живот и школа*, 2/1992, стр. 185.

²⁴ “Питања вјероучитеља на катехетским љетним школама у Сплиту” у *Упуте за вјероучитеље менторе и савјетнике и школске надзорнике /савјетнике* (Загреб: НКУ ХБК и Завод за унапређивање школства Министарства просвете и шпорта РХ, 2002), стр. 52.

организацији СПЦ који изводи 30 православних вероучитеља. У току прошле године сручни сарадници Министарства просвете Хрватске у неколико школа су обавили прегледе извођење православне веронауке и по речима надлежног Стјепана Хрпке она се изводи на задовољавајући начин али је нужно побољшање метода рада.²⁵ Процес успостављања православне веронауке на другим подручјима Хрватске је знатно спорији. За сада због отпора локалних власти СПЦ безуспешно покушава са успостављањем верске наставе у Книну и још неким местима насељеним Србима у бившој Крајини, али не и у великим урбаним центрима у којима живи највећи број деце чији су родитељи православне вероисповести. У Загребу и још неким местима веронаука се организује при црквама док се у Пули одржавају веронаучни летњи кампови. Одсуство веронауке за припаднике СПЦ у великом делу Хрватске је посебно уочљиво ако се барата податком да је више од 95% ученика православне вероисповести у двома наведеним жупанијама обухваћеним посебним споразумом искористило могућност похађања наставе веронауке.²⁶ Са друге стране, чињеница је да пре 1991. године Српска Православна Црква у Хрватској углавном и није организовала веронауку за своје верне, чему је приступила готово без кадрова у за њу изузетно тешким околностима.

Током претходних година обзнањиване су и бројне жалбе на дискриминацију изазвану верском наставом у школама. Хелсиншки комитет Хрватске указао је на бројне случајеве манипулације и повређивања деце која не похађају веронауку Католичке цркве. Овај извештај бележи случајеве да се на часовима веронауке друге вероисповести извргавају руглу. Посебно је наглашаван тежак положај ученика српске националности односно православне вероисповести током рата 1991-1995, када су Срби били под колективном оптужбом за злочине српских паравојних трупа Крајине као и агресију из Србије односно ЈНА.²⁷ Најозбиљније су оптужбе да не мали број деце из мешовитих бракова или по крштењу чланова других верских заједница похађа веронауку Католичке цркве.²⁸ Њима се придружио и Српски демократски форум Миодрага Пуповца тврдњом да се преко веронауке врши покатоличавање деце српског, односно православног порекла. Парох Српске православне општине у Загребу Миленко Поповић својевремено је изјавио недељнику "Печат" да најмање педесет посто деце православне вероисповести у граду похађају Католичку веронауку. Највише их је из мешовитих бракова, а најчешћи разлози за испис из православних књига су "неспоразуми родитеља, те страх да ће деца, ако се изјасне као православци, имати проблема."²⁹

Кардинал Кухарић је одмах по објављивању ових оптужби у новембру 1994. затражио истрагу о сваком појединачном случају, што је својевремено хрватски критички недељник Ферал Трибуне оценио као његов најхрабрији потез икад, јер је истрага подразумевала имплицитно признање да таквих случајева има.³⁰ На оптужбама се међутим и завршило а хијерархија СПЦ није понудила доказе за оптужбе. Католичка црква је тврдила да се православни не могу уписати на силу и да је на православним верницима да се управо као такви сами препознају. Родитељи који су уписивали православну децу на Католичку веронауку једноставно нису желели да се о томе огласе. Радило се најчешће о социјалном и психолошком притиску средине и самих вршњака. Неоспорно је да код неких припадника мањинских верских заједница постоји и жеља за асимилацијом и приступањем већинском колективу. Ово је свакако израженије у срединама где су припадници мањинских заједница у изузетном мањинском положају па нема довољно деце за организовање наставе. Имајући у виду специфично ратно искуство и националну хомогенизацију појачану разарањима и страдањима широм Хрватске ови случајеви су изгледали неизбежни. Неминован закључак који следи је да су родитељи српске националности "добровољно" исписивали своју децу из Православне и "предавали" их Католичкој цркви те се радило о проблему родитеља односно индиректних психолошких притисака којима су подлегли, а не неке организоване акције хрватске државе или Католичке цркве. Овин ставом су нажалост амнестирани сви чиниоци у формирању индиректног психолошког притиска без обзира на право људи да слободно бирају, дакле и мењају вероисповест.

Са друге стране постоји и проблем у различитом схватању верске подуке пре свега између Православне и Католичке цркве које посебно долази до изражаја у условима униформног јавног образовања. Учење Православне цркве за разлику од Католичке не налаже потребу за посебним верским образовањем као предусловом за кризмање односно увођење у ред пуноправних верника способних за причест. Помазање (кризма) се обавља непосредно након крштења и причест је отворена и за сасвим малу децу без икакве верске подуке. Инцидентне ситуације међутим настају када православна деца похађају Католичку веронауку и дођу до периода причести или кризмања. О овој врсти инцидента Кардинал Кухарић каже: "Има

²⁵ Информативна служба СПЦ, 23.6.2003. (доступно на www.spc.org.yu)

²⁶ Професор Милан Милић из Вуковара помоћник министра просвете у интервју за *Повратак*, доступно на <http://www.mediaplan.ba/safax/povratak/3/3.pdf>.

²⁷ Helsinki Committee of Croatia, Statement 33 "On Freedom of Religion in Croatia" објављено 26.2. 1996.

²⁸ Sabrina P. Ramet, "The Croatian Catholic Church since 1990" у *Religion, State and Society*, 24/4 (1996), стр. 347.

²⁹ Маринко Чулић, "Чобањење вјерника" на <http://www.aimpress.org/dyn/pubs/archive/data/199412/41204-001-pubs-zag.htm>.

³⁰ Ибид.

родитеља који нису католици, а желе да њихово дијете добије неку вјерску подуку и ако тај родитељ замоли вјероучитеља да дијете остане у разреду са својим колегама и колегицама, што чинити? Ако га отпусти, ако му то забрани, бит ће оптужен да га дискриминира, а ако га прихвати, онда ће бити оптужен да врши прозелитизам.”³¹ Ови се случајеви решавају појединачно на локалном нивоу, али у принципу и даље остају без одговарајућег решења и подложни контроверзним тумачењима. Сусрети епископа СПЦ и Католичке цркве које једино и заједнички могу да донесу принципална решења на жалост и даље се одржавају на нивоу куртоазије и не потичу разматрање ових конкретних проблема.³²

Током дванаест година постојања верске наставе у Хрватској питања кадра и других организацијско-техничких проблема прилежно су решавана. Поступно се са једног часа седмично прелазило на два, и веронаука организовала у руралним срединама где у почетку није било услова. Но и поред ове поступности увек се инсистирало на примени искључиво једног – конфесионалног модела. Након иницијалних расправи 1991. године у прилично неповољним условима, конфесионални модел је третиран као утемељен и општеприхваћен. Уводећи конфесионалну верску наставу у школе и инсистирајући на њеном одржању и Црква и држава у Хрватској су допринели и подвајањем на верској основи мада њене последице досада нису проучаване. Резултати истраживања које су у у оквиру пројекта “Дјеца и Медији” Института за друштвена истраживања из Загреба, провели Власта Илишин, Анкица Мариновић Бобинац и Фурио Радин међутим указују на пад популарности верске наставе.³³ Наиме стручно спроведене анкете су показале да иако готово девет десетина испитаника похађа веронауку у школи, више од половине њих мисли да га не треба задржати као школски предмет. Посебне су разлике уочене с обзиром на резиденцијални статус, доб испитаника и образованост родитеља па је тако отклон према конфесионалној веронауци израженији како расте старосна доб ученика, образовни степен очева, као и у градским срединама.³⁴ И поред високог процента ученика који похађају веронауку утврђено је да је двоструко више испитаника који су ишли на веронауку и престали од оних који нису ишли па су се касније одлучили из чега је установљена блага, али приметна тенденција одустајања од наставе веронауке. Испитивања спроведена 2001. године показују и да се у репрезентативном узорку становништву 46 % опредељује против веронауке у школама према 43 % оних који су да се она задржи. Знатно је већи број оних који се супростављају увођењу веронауке у предшколске установе што је такође предвиђено државним уговорима са Светом Столицом и ХБК и износи 60%. Бројни и редовни статистички подаци које објављује НКУ ХБК такође сведоче да је број полазника веронауке у средњим школама драстично мањи од истог у основним школама. По подацима за 1999. годину веронауку је у Хрватској у основним школама похађало 91, 98%, а у средњим 74, 91 % ученика.³⁵ Јављају се и гласови да жупски веронаук губи на популарности. У III и VII/VIII разреду када се обично врше припреме за прву причест и кризму ђаци похађају веронауку и у школама и при жупи што неки људи у цркви сматрају за претерано јер се тражи да деца сво време буду на црквеним активностима што у том узрасту може да буде контрапродуктивно.³⁶

Упркос наведеним проблемима и недоумицама Католичка црква у Хрватској здушно подржава постојећи модел веронауке као што је случај и са СПЦ у Србији, мада се њихови ставови разликују када су у мањинском положају. У доба галопирајуће секуларизације и уплива секуларне културе, начина мишљења и вредновања, цркве у Хрватској и Србији се још увек грчевито боре за позиције у оквиру система, чега је показатељ и модел и статус веронауке у државним школама. У Хрватској као и у Србији не постоји критички став према хијерархији, нити традиција “мешања у црквене ствари” од стране верника – лаика па у цркви и нема расправе о бројним аспектима школске веронауке. Критике долазе углавном од људи ван цркве, а црква их по обичају аутоматски одбацује и узвраћа напад истом мером. Тензије између присталица и противника веронауке као и између веронауке и етике су у Хрватској у међувремену углавном утихнуле. Предлози појединих педагога који су сугерисали другачију интеграцију верских садржаја у настави и повезивање наставних садржаја свих предмета изгледали су тешко остварљиви. Закупљени бригама око елементарног преживљавања у условима привредне и друштвене кризе родитељи су углавном били и остали незаинтересовани за читаву проблематику иако се на њих непрестано позивало. Уређење верске наставе коначно осмислила је и организовала искључиво Црква са несебичном подршком просветних односно државних власти.

³¹ Чулић, “Чобањење вјерника”.

³² Професор Јуре Зечевић, интервју 29.5.2003.

³³ Власта Илишин, Анкица Мариновић Бобинац и Фурио Радин, *Дјеца и Медији* (Загреб: Института за друштвена истраживања, 2001).

³⁴ Анкица Мариновић Бобинац, “Обитељ и школа” у *Дјеца и медији*, стр. 67-72.

³⁵ “Статистички преглед неких података о стању вјеронаука у основним и средњим школама у Републици Хрватској – Надопуна” у *Катехетски гласник*, 1(2)/2000, стр. 128.

³⁶ Професор Јуре Зечевић, интервју 29.5.2003.

